

ATARIKOA

JUDUAREN ESPILUAN EUSKALDUN BAT IKUSTEN DA

Lehengoa istorio hauxe aurkitu nizun, klasizismo alemanaz irakurtzen ari nintzela. XVIII. mendean Alemania nahiko barbaroa zen oraindik. Federiko Handia ilustratuak, Prusia Frantziaren maneran zibilizatu nahita, portzelana-manufaktura bat ipini zuen Berlinen. Prusiar oihasak, ordea, ez ziren portzelana finez deus interesatzen. Orduan dekretu batez monarka argizale argiak, bere erresuman ezkontzen zen judu bikote oro, Berlingo portzelanazko baxera-joko bat erostera behartu zuen. Berlingo portzelana hoberena, inork gura ez zuena, familia juduetara joan zen. Denborarekin “Berlinzaharra” guztiz portzelana estimatua bilakatu zen. Eta Berlin “berrian”, juduei beren portzelana zahar denak apurtu edo lapurtu egin dizkiete...

Edozer irakurtzen duzula, juduen istorioren batekin topo egiten duzu. Ia beti giza miseriaren baten kontua izaten da. Juduaren historia, izan ere, edo hobe, kristauaren historia juduarekin, herri madarikuaren historia madarikatua da. Mende eta mendeetan aljama edo ghettoetan baztertua bizi behar izan du jende gaizto horrek, jende onak zanpatua beti, ustiatua, eta behar duen bezala aldizka-aldizka masakratua. Aipatzekoa, etxean, Lizarrako pogroma, 1328ko martxoaren 6an. Pedro de Ollogoyen izeneko frantziskotar fanatiko batek xaxatuak, kristauak bertoko aljama, bi astetan setiatu eta gero, kiskali egin dute, bizilagunak kontenplaziorik gabe denak akabatuz, handi hala txiki, gizonak, andreak nahiz haurrak. Gauerdia pasata, gizon bat ilunpean triskantzaren eskenategia behatzera ateratu da, eta gorpu sarras-

kituen artean, hildakotzat lagata, baina oraindik bizi printza batekin, Menahem gaztea aurkitu du, berak adiskide zuen familia bateko semea. Menahem ben Zerah (1308-1385) Erdi Aroko autore inportante bat da juduentzat. Lizarran jaioa, hamasei urterekin bere maisu Benjamin Abaw rabinoaren alabarekin ezkondu zen, eta pozik bizi zen lanean eta Toraren ikasketan murgildua, hogeigarren urtean pogromak harrapatu zuen arte. Han galdu zituen emaztea, gurasoak eta lau anaiak, eta ia-ia bere larrua ere, familiako lagun kristau errukitsu batek ezkutaka etxera eraman eta sorotsi izan ez balu. Menahemek geroago idatzita utzi duenez, sei mila judu garbitu zituzten Nafarroan egun horietako pogrometan Lizarran, Andosilla, Biana, Funes, Gares, San Adrianen.

Bi herrien historiak ez dago konparatzerik, baina euskalduna ere inguruko jende latinoentzat nahiko arrotza zen, eta maiz ibili da mundurik hara erdeinatua, burlatua. Trauskil eta barbaroa ei zen, “gente que al margen de la historia no ha hecho otra cosa que ordeñar vacas”, Borgesek sententziazten duen moduan. “Unos españoles sin romanizar”... Alabaina euskaldun jendea noizpait norbaitek onikusi eta oniritzia ere izan da, apur bat. Sekula ez onikusi eta ez oniritzia euskarak ematen du, euskotarrek eurek ere; gutxienez, beharbada antzinateko pitxia-eta bezala bai, baina ez praktikarako eta bereziki moderniarako baliozko hizkuntza bezala. Unamunorentzat: “en el milenario eusquera no cabe el pensamiento moderno; Bilbao, hablando vascuence, es un contrasentido”. Barojarentzat: “El vascuence (...) representa una mentalidad tan arcaica que es imposible amoldarla a la vida actual (...). No sirve para la vida moderna”. Gabriel Aresti bilbotarraren obran behin baino gehiagotan aluditzen zaio euskalduna eta juduari. Eta euskarari dagokiola, hauxe koplatu du behin: “Euskeraren asturua/ ez da gauza segurua./ Askozaz hobekiago/ dabil munduan judua” (“Apur dezagun katea”).

2. Haatik, Lizarrako pogroma eta Auschwitz fenomeno arras diferenteak dira historikoki, ez dira parekatu behar eta ez zerrenda xuxen batean bata bestarekin lerrokatu behar. Inkisizioa eta Auchwitz orobat, nahi baduzu kristautasunaren historia ikaragarri bereko bi kapitulu dira, baina, hobeto ulertu nahi badira, historia bereko bi kapitulu baino gehiago, bi historia diferentetzat hartzea egokiago etorriko da. Izan ere, bai nazioaz badihardugu, politikaz, historiaz orohar, eta bai

euskalduna eta juduaz badihardugu, esentziala da modernitatearen etenari jaramon egitea eta handik jariatu diren katramilei. Ezaguna dugu Euskal Herri foralak, eta euskarak zer esanik ez, modernitateari adaptatzeko arazo handiak ukan dituztela, edo dituztela oraindik. Zeregin horiek ez dira gureak bakarrik. Estatu propiorik gabeko nazio guztienak izan dira batik bat (Italia nahiz Txekia, etab.). Buruhauste larrienak, hala ere, juduenak izan dira apika. (Gure artean dudatu egiten da Zazpi Herrialdeen historia bat bakarra objektu zilegizkoa ote den zientifikoki, edo are ukatu egiten da. Judu Herri osoarena egiteko problema zientifikorik ez dagoela ematen du). Honek esan gura du, antijudaismoa eta xenofobia beti egon da, baina bereizi egin behar dela modernitate aurreko antijudaismoa eta antijudaismo modernoa. Ez dira fenomeno sozial berdinak. Hain zuzen, antijudaista edo de facto antijudu moderno gailen batzuk juduak izan dira. Hori nola etorri den, merezi du piska bat hurbiltzea ikustera, “euskal arazoarekin” bai baitu zerikusirik.

Absolutismoa fenomeno moderno da, eta bere bertsio jakobinoa supermoderno; eta Ilustrazio modernoaren ekarpena da Auschwitz, intelektual juduek berek aski nabarmendu izan duten legez. “Juduen arazoaz” azken urteotan gaztelaniaz erruz idatzi duen autore bat Reyes Mate da, eta hura espezifikoki moderno dela, azpimarratu ohi du beti, berdintasunaren kontzeptu txar baten ondorioa. Hona pasarte batzuk bere liburuan *De Atenas a Jerusalén. Pensadores judíos de la modernidad*, 1999: “Se suele decir que la “cuestión judía” es un producto típico del siglo XIX pues lo provoca el Estado nacional moderno cuando proclama que todos los ciudadanos son iguales ante la ley. Si son iguales no pueden ser diferentes”. Erdi Aroan autoritatea banatua zegoen: Jainkoarena, erregearena, Elizarena, aita familiakoarena, norbere herriaren tradizioarena. Autoritate absoluturik ez zegoen, Jainkoarena ez bada, eta “herri” absoluturik ere ez, herriak baino. Juduek, euskaldunek, libre zuten komunitate berezia izatea eta euren legeen arabera bizitzea, “nazio” izatea. Libertatea ere pluralean deklinatzen zen: jendearen libertateak. Estatu modernoan bilakatu da askatasuna bakarra eta abstraktua. “La igualdad ante la ley es, paradójicamente, un efecto del poder absolutista. Si no hay más poder que el del soberano (...) todo el mundo se encuentra en el mismo grado de sometimiento ante su autoridad” (10). Gorputz politikoa berrian erregearen menpekoak jada ez dira menpeko besterik –“hiritarrak” esaten

bada ere-, denak berdinak. Juduei bezala euskaldunei, ezin onartuko zaie estatus diferente bat edukitzea, “berdinu” egin beharko dute, zapal-apal. “Es como si se reconociera el principio de igualdad pero no el de identidad [“identitatearen” etsai hemeretzitarrak egunotan berriro piztu zaizkigu!], pues eso significaría reconocer el derecho a la diferencia, a la diferenciación cultural y social” (11). Modernitatearekin diferentziaren ezinikusi katoliko bat, absolutista, nagusitu da politikan. Eta askatasunaren kontzeptu bat, non ere juduen askatasuna edo emantzipazioa, edo berdin esanenez euskaldunen hiritartasuna, “ante los ojos de sus conciudadanos [frantses burges “kosmopolitak”, espainol liberal “ez nazionalistak”] se presentará ese principio como indisolublemente ligado al de la *asimilación cultural* (lo que conlleva renuncia a sus valores culturales) [legezkoak orobat: juduen tradiziozko usadioak, Foruak] e *integración social* (rechazo de toda exteriorización diferenciadora) [hizkuntza, etab.]. Ser iguales ante la ley suponía renunciar al patrimonio cultural judío y a toda forma de comunidad específica” (10-11). Laburtuz: modernitateak bere burua ulertzen duen bezala, eta politikoki inposatzen duen bezala, oso sinplea da alternatiba: “o ser judío..., o ser moderno” (20). Hannah Arendt aipatuz bukatzeko: “En la cumbre de su evolución durante el siglo XIX, la Nación-Estado otorgó a sus habitantes judíos la igualdad de derechos. Profundas, antiguas y fatales contradicciones se ocultaban tras la abstracta y palpable inconsecuencia de que los judíos recibieran su ciudadanía de Gobiernos que, a lo largo de los siglos, habían hecho de la nacionalidad un prerrequisito de la ciudadanía y de la homogeneidad de la población la característica más sobresaliente del cuerpo político”.

Zenbait euskaldun jauntxok edo intelektualek bezalaxe, esan beharrik ez dago, zenbait juduk ere, gizartean hobekien posizionatua zegoenak hain zuzen, “aro berriarekin” moldatu eta Estatu modernoarekin konpontxo egin du, karrera egiteko. Estatuak eta gizarte berriak euskaldunak euskaldun gisa eta juduak judu gisa onartzen ez baditu, euskaldun batzuk laster espainolik espainolenak izaten amorratuko dira (Unamuno, etab.), eta frantsesik frantsesenak edo alemanik alemanenak juduak. “Se produce así, darrai Reyes Matek, una peligrosa mezcla entre emancipación, asimilación e integración debida a dos causas: en primer lugar, a la presión de la ideología de la homogeneidad nacional, que dominaba la conciencia de toda la sociedad y, en segundo lugar, el celo de los propios judíos asimilados. Pocos alema-

nes amaron tanto la lengua y la cultura alemanas como los propios judíos (11)”. Adibide harrigarriak ugari dira.

3. XIX. mendean, den-denek ez, proiektu sionista ere kinka honek ernarazi baitu, baina eliteek gehien-gehienbat asimilazio kulturalaren bidea hartu dute (“alemanik alemanenak”), judu asko antijudaista bilakatzeraino. Gero nazional-sozialismoa etorri da, eta Auschwitz erreferentzia zentrala bezala altxatu da modernitatea ezagutze-ko, Estatu modernoaren barrua ikusteko. XX. mendean Erteuropako juduak modernitatearen biktimak izan dira, baina modernitatea bera ez da garatu juduek hartan parte inportantea izan gabe. Zer gertatu da? Juduek berek erruz azterturiko arlo honetan bi autoreri segituko diot ondorengoan: ARENDT, Hannah, *Origenes del totalitarismo. I. Antisemitismo*, 1987, eta BERLIN, Isaiah, *Contra la corriente*, 1992 (“B. Disraeli, K. Marx y la búsqueda de la identidad” kapitulua).

Autoreok judutasunari uko eginez asimilatu den juduaren bi tipo berezten dute: a) judutasunari uko egin, baina jatorriaren harrotasunez asimilatua (Disraeli), eta b) judutasunaren erdeinuz edo gorrotoz asimilatua (Marx). [Badago hirugarren tipo bat, Moses Mendelssohn, Berlingo Ilustrazioko maisu gailena, Lessingen eta Kanten laguna (eta Kantek *Arrazoimen hutsaren kritika*-n dagien Ilustrazioaren kritikan kritikatu), kultura alemanean aktiboki integratua, eta kultura hebrearrean orobat egile eta eragile bizkorra. Baina XVIII. mendeko figura maitagarri hau Auschwitz ondoren bakarrik ezagutuko da ereduzkotzat].

a) Iraultzako ideiek eraginda, Europako Estatuak juduen eman-tzipazioa dekretatzen hasi direnean, judu askok bere judutasunari ihes egin nahi izan dio korrika. “Besteak bezalakoxea” izan gura izan du desesperatuki. Mendeetan ezaugarritu eta diskriminatu zuten jantziekin batera, fedea, tradizioak, herkideekiko loturak, dena surtara bota dizu, eta guzti-guztian eta denean «berdinu» gurarik, bera ere antisemita bilakatzeraino asimilatu da, burges frantses edo aleman jatorrak ziren bezalaxe. Horrelako familia frantses jator antisemita bat zen Dreyfus familia judua, “Dreyfus afera” famatuak harrapatu zuen arte. Interesatuak kasu paradigmatico hau Hannah Arendten liburuan ikus dezake.

Judu asimilazionista hauen iritzian «judu arazorik» ez dago. Judurik ez baitago Estatuarentzat; hiritarrak daude eta besterik ez. Judu izatea ala ez izatea, bakoitzaren arazo pribatua da. Ez dago ezer, judu herri

bat egiten duenik. Indibiduo batzuk kristauak izango dira, beste batzuk juduak izango dira, nazio edo herri kristau edo judurik ez dago. Herri judua, edo herri juduaren historia, tradizioak, identitatea, konstruktoak baino ez dira. Ez dago ezer, judu guztiak elkartzen dituenik: batzuk fededunak dira, beste asko ez; batzuk polonieraz mintzo dira, beste batzuk jiddisch, etab., hots, beste erreferentzia batzuetatik guk ere ezagutzen dugun erretolika guztia... I. Berlinek deritzenez, herri juduaren biziraupenerako arriskutsuagoa izan da haren uko moderno hau, jazarpen historiko guztiak baino. Harrigarria, identitatea eta autokontzientzia ukatu eta judu herria hala ere gainbizitu izatea. “Los nexos que los unen han demostrado ser más fuertes que las armas de sus perseguidores y sus detractores; y más fuertes que un arma mucho más insidiosa: la persuasión de sus propios hermanos que, a veces con mucha sinceridad y habilidad, tratan de argumentar que esos nexos no son tan fuertes o tan peculiares como parecen, que los judíos están unidos sólo por una religión común, o un sufrimiento común; que sus diferencias son mayores que sus similitudes y, por lo tanto, que un modo de vida más ilustrado –liberal, racionalista, comunista, socialista– los haría disolverse pacíficamente como grupo, dentro de su medio social y nacional...”

Judutasunaren mesprezu erretxinaren adibide bat K. Marx da (1818-1883). “Sus ancestros, por ambos lados familiares, fueron rabinos alemanes, húngaros y polacos. Su abuelo y bisabuelo paternos fueron rabinos en su nativa ciudad de Tréveris. El padre de Karl Marx fue el hijo del rabino Meier Halevy Marx, o Marx Levi, que se casó con la hija de Moisés Lwow. El padre de Moisés Lwow, Heschel Lwow, fue elegido rabino de Tréveris en 1723, y descendía de rabinos de la ciudad polaca cuyo nombre llevaba; otros ancestros fueron rabinos en Padua, Cracovia y Maguncia” (337). “Su padre pertenecía a la primera generación de judíos emancipados (...). Dado que Marx fue bautizado no sufrió las desventajas de los judíos en Alemania. Pero estuvo sujeto a los sarcasmos de sus compañeros socialistas y radicales durante la mayor parte de su vida, sufrió pullas a cuenta de esto por el anarquista ruso Bakunin y apenas pudo dejar pasar inadvertido el violento odio que hacia los judíos sentía Proudhon o las opiniones similares sostenidas por Arnold Ruge y Eugen Dühring. Atacó a estos hombres con violencia, pero no hay sombra acerca de su origen judío” (354). Marxek beti ezkutatu egin nahi izan du bere jatorri judua eta jendau-

rrean “su actitud hacia los judíos fue intransigentemente hostil”. Harentzat judutasuna berak beti gogorkien borrokatu duen guztiarekin berdintzen da: judaismoa kapitalismo hutsa da. Fede israelita okaztagarri zaio. Juduen moralitasuna, idatzi du *Juduen arazoaz* izkribuan, egoismoa baino ez da; juduen egiazko erlijioa, tratua eta negozioa; juduen Jainkoa, dirua. Eta Jainko horrek ez du alboan beste Jainkorik ametitzen. Pariseko Burtsari “sinagoga” deritzo, etc. XIX. mendeko teoria arrazista antisemita batzuen ildotik, juduak Egipton hango arraza beltz esklabo “makurrago” batekin nahastu zirela, eta handik hainbat bizio arrazial jarauntsi dutela, suposatzeraz iritxi da Marx. “Su lenguaje se eleva a cimas de verdadero odio cuando habla de Lassalle (quien se mantuvo sin bautizarse y no ocultó sus sentimientos judíos). En una carta a Engels llama a Lassalle “el negro judío”, y adelanta la hipótesis de que sangre negra debe haber entrado en sus venas como resultado de las mezclas raciales adquiridas por los judíos durante el éxodo de Egipto” (355).

K. Marx “autogorrito juduaren” eredia da. Psikologia pertsonalak aparte, ordea, bere naziotasun judutik ihesi desesperatuki, ez da gauza izango nazio arazoak aintzat hartzeko, nazionalismoak historian eta bere egunetantxe bereziki zuen garrantzia gutxietsiko du, erlijioaren inportantzia sozial eta politikoa erabat ezikusteraino etorri da; hots, jatorri judu nardagarriaren ukatzeko grinak, bere-bere autoengainutik analisi sozial eta politikoetako engainura eraman du. “Una cosa es –komentatzen du I. Berlinek– no creer en la importancia dominante de la raza, tradición, nacionalidad, religión; todavía menos no desear hacer un fetiche de ellas. Y otra es negar violentamente su importancia intrínseca, relegarlas (desesperadamente) al papel de superestructuras o subproductos, sin ningún papel independiente en la historia – fenómenos que, con el inevitable cambio en la base económica se desvanecerán como los malos sueños y las fantasías irracionales que el sabio puede reconocer ya en ellas” (362).

Ez da izan bakarria, noski. L. Börne, H. Heine, etab., alemanak eta alemanak soilik izaten, edo agertzen, hisiatu dira. Edo Schönberg musikaria geroago. Baina “mientras más insistieron en que eran alemanes... menos alemanes parecían a los mismos alemanes. La búsqueda de seguridad parece a los que están seguros un síntoma de anormalidad, y frecuentemente los irrita” (332-333). Juduak izan eta izan gura ez duten juduoi, euren buruak naturaltasunez berdintzat onar-

tuak ez ikusteak, autoerrukia, eta automesprezua edo autogorrotoa eragiten die: “(...) sujetos a ondas de piedad hacia sí mismos, de arrogancia agresiva, de exagerado orgullo por los mismos atributos que los apartaban de sus prójimos; con ataques alternos de autodesprecio y odio a sí mismos, sintiendo ser objetos de desprecio o antipatía de los mismos miembros de la sociedad nueva y de los cuales más desearon ser reconocidos y respetados” (331). Hau dena ez da juduen eskuliboa, ezta? “Es una neurosis bien conocida en una edad de nacionalismo en la que la autoidentificación con el grupo dominante se hace supremamente importante [Gobernuak eta eskolak bortxaz inposatua ere izan daiteke!], pero, en algunos individuos, anormalmente difícil” (332). Nahi eta ezinak autogorrotoa supizten du. “El término “jüdischer Selbsthass” –autoodio judío (como opuesto a autocrítica o análisis realista)– fue acuñado con suficiente propiedad por un escritor judío-alemán, Theodor Lessing, y describe un sentimiento con cuyas peculiares manifestaciones están familiarizados todos los lectores de Heine. Después de todo, fue en Alemania donde un partido judío [“Verband deutschnationaler Juden”, dirigido por Max Naumann], pese a lo pequeño y a su hoy justificado olvido, aceptó la estimación de Hitler del carácter judío y declaró que los judíos eran la mayor desgracia de sí mismos. Tal vez la más violenta de todas las formas de autoenvilecimiento judío se encontrara en un escritor judío admirado por los nazis, el una vez celebrado Otto Weininger, que sufrió el paroxismo del odio a sí mismo” (358).

b) Diraeli aipatu eta burura datorkiguna XIX. mendeko Premier britaniar ospetsua da, Inperio britaniarraren tinkatzaile eta inperialismoaren apostolua, lagun mina (maitalea?) Viktoria erreginarena, zeini ere berak eman baitzion Indiako Inperatrizen titulua (erreginak bera Earl of Beaconsfield izendatuz aitoren semetu zuen). Hau da, loriazko Aro inperial Viktoriarrarekin asoziatu ohi dugu. Haren bizitza behin Xabier Gereñok “Iratiko oihan sorginetan Benjamin Disraeli izandakoaren itzalarekin” solas baten fikzioaz baliatuz Anaitasuna-ko artikulua serie batean kontatu zuen (zk. 361-365, 1978). Zein zen doi-doi immigrante judu italiarren jatorriko politiko iaio hau?

Haren aita Isaak literato bat ez oso distiratsua zen, “ilustratu” Voltairezalea, indiferentea erlijiosoki, gizarte ingelesean guztiz asimilatua. Ia ez zuen harremanik batere Londresko komunitate juduarekin, erlijio eta usadio juduez ez zekien deus eta ez zen deus interesatzen.

Marxen aitak Treverisen bere semea Eliza Erreformatuan bataiarazi zuen legez, gero Zuzenbidea ikasarakzteko asmotan, hala Isaak d'Israelik ere bere semea Eliza Anglikanoan bataiarazi zuen hamairu urterekin, Zuzenbidea estudiantuko zuen gazteak eragozpenik izan ez zezan karrera egiteko. Aitak bezala, baina gorago, Benjamin Disraelik (1804-1881) gora nahi zuen. "Vio ante sí una sociedad de aristócratas, libres, arrogantes y poderosos, que (...) contempló con mirada absor-ta como a un mundo rico y maravilloso (...). Disraeli estaba desespe-radamente fascinado por la aristocracia como clase y como principio. Era de ésta de quien deseaba reconocimiento" (I. B., 341). Soluzioa zirt-zart ukaldi batekin erabaki zuen: "Todos los judíos eran aristócra-tas" (348). Bera ere aristokrata zen; are, ingelesik aristokratenak baino aristokratago bera. "¿Quién es esta gente que se coloca por encima de él? Los describe como "una tropa de caballeros normandos cuyos padres fueron destructores piratas bálticos". — "¿Eran entonces esta mezclada población de sajones y normandos, entre los cuales había visto por primera vez la luz, de sangre más pura que la de él? Oh, no, él era descendiente en línea directa de una de las más antiguas razas del mundo, de esa rígidamente separada y no mezclada raza beduina que había desarrollado una elevada civilización en una época en que los habitantes de Inglaterra iban medio desnudos y comiendo bellotas en sus bosques'" (346). Hannah Arendtekin jarraituz: "Disraeli (...) sabía que la aristocracia, que año tras año había visto comprar títulos a hombres de clase media adinerada, se hallaba obsesionada por muy serias dudas acerca de su propio valor. Por eso la derrotó en su propio juego, recurriendo a su imaginación más bien vulgar y popular, para señalar temerariamente cómo los ingleses "procedían de una raza adve-nediza e híbrida, mientras que él mismo descendía de la más pura san-gre de Europa"; cómo "la vida de un par inglés" se hallaba "principal-mente regulada por leyes árabes y costumbres sirias"; cómo "una judía es la reina de los cielos", o que "la flor de la raza judía se halla ahora sentada a la diestra de del Señor Dios de Sabaoth'" (H. A., 114).

"Diferenziaren harrokeria" honekin Disraeli bere judutasuna kultibatzen hasi zen (Unamuno, Baroja, etab., espainolen aurrean euren euskotasunaz arrandiatu diren eran), ez judutasunean sakontze-ko, ingelesen artean exotikoa eta aristokraten artean aristokratikoa agertzeko asmoz baizik. Judua ez izatekoxe harrotzen da jatorri juduaz. Hannah Arendt irakurriz: "Y, como a diferencia de su sencillo y más

modesto padre, aspiraba nada menos que a (...) "distinguirse por encima de todos sus contemporáneos", comenzó a conformar su "tez olivácea y sus ojos negrísimos" hasta con la "poderosa cúpula de su frente (...) fue diferente a cualquier criatura viva que uno pudiera haber conocido". Sabía instintivamente que todo dependía de la "división entre él y los simples mortales", de la acentuación de esta afortunada extranjería" (H. A., 110). Diferentziaren harrokeria hori de fakto jatorriaren harrokeriara mugatzen da, gure artean batzuek euskaltasun jatorra zortzi "euskal" deitura garbitara mugatu gura izan zuten moduan. Maskara veneziar dotore bat bezala da. Baina zer jende izaten da horrelako operazioak interesatzen zaizkiona, zerbait egiatan izan gabe hala ere ba omen direla erakutsi eta sozialki aprobetxatu nahi luketenei baino? H. Arendtek ohartarazten duenez, "el judaismo y la pertenencia al pueblo judío degeneraron en un simple hecho de nacimiento solo entre la judería asimilada" (114). Gutxiagotasun konplexua borrokatzeko eta gainditzeko maniobra psikologikoa da, inbertsioarena. Alegia, itxura egiten da, ni zer naizen, ez dela zer naizenagatik, baizik ere nondik natorrenagatik; ez neure zerizanagatik, nire aurrekoen izanagatik baino. Horretarako, neure buruarekin ezin dudana, neu mitologizatu, arbasoekin egiten dut. Iraganak ohoratzen nau. Ez naiz pertsona bat nire burua neuk egina, baizik bestek egina kanpotik. (Oraindik kabitzen da inausketa gorriago bat ere, interesek hala agindu ezker: jatorriak gabe, eroldak egiten nau zer naizen. Hala, bitxiki, joaten da euskaldun bat Sevillara, eta sekula ez da egiazko andaluzaz izango inorentzat; eta etortzen da andaluz bat Euskal Herrira, eta erroldatu orduko euskaldunik euskaldunena bezain euskalduna da. Kasu honetan ez du kontaktzen pertsonak, "hiritarrak" baizik; Disraeliren judutasun nominal edo formalak, ez edukiak. Errealitate pertsonal edo sozial bat ukatu gura denean, edo ignoratu nahi denean, haren balioa nortasunaren barrutik axial-axalera ekartzen da, konpromezurik ez edukitzeko; kulturatik administrazioiko paperera. Orduan beste identitaterik ez dago maskararena baino: maskara, espektroaren tokian).

Hurrengo pausoa dena mozorroaren argitara interpretatzea izango da: munduan handi eta ederrik dagoen guztia juduengandikoa da. Ingelesek sinesten duten Jainkoa judua da, Nazaretoko judu bati eskertzen diote salbazioa eta harengan dute fedea eta itxaropena, andre judu bat gurtzen dute Ama Birjina, etc. "La muchedumbre trabajadora descansa cada séptimo día en virtud de una ley judía; está perpe-

tuamente leyendo "por su ejemplo" los registros de la historia judía y cantando las odas y elegías de los poetas judíos; y diariamente reconoce de rodillas, con reverente gratitud, que el único medio de comunicación entre el Creador y ella es la raza judía" (Disraeliren pasartea, aip. in: I. B., 351). Erljioa bezalatsu, historia ere misterio ezkutu bat da, eta, beti ere, historian ikusten diren inperioen eta dinastien goititze eta behehitzeak, diplomaziaren arrakastak edo porrotak, egiaz azpiko "indar sekretuek" atarramentatuak dira, ez ageriko arrazoi itxurazkoek: indar sekretu historiaren erabakigarri horiek azken finean judutarrak baitira beti erlijioan bezala politikan, ekonomian nahiz kulturari, zientzian eta artean ere. "La increíble ingenuidad de Disraeli le impulsó a relacionar a todas esas fuerzas "secretas" con los judíos. "Los primeros jesuitas eran judíos; esa misteriosa diplomacia rusa que tanto alarma a Europa occidental se halla organizada y es principalmente desempeñada por judíos; esa poderosa revolución [proletario] que en estos momentos se está preparando en Alemania y que será de hecho una segunda y más importante Reforma... se está desarrollando enteramente bajo los auspicios de los judíos"; "hombres de raza judía se hallan a la cabeza de cada uno (de los grupos comunistas y socialistas). ¡El pueblo de Dios coopera con los ateos; los más expertos acumuladores de propiedades se alían con los comunistas; la raza más peculiar y elegida estrecha las manos de la hez y de las castas inferiores de Europa!" (...) En la imaginación de Disraeli el mundo se había tornado judío" (H. A., 119).

Gizadiaren historiaren sekretua arrazan datza, arraza hautetsi juduan oroz gain. Marxentzat arrazazko judutasuna hain zuzen judu orok bere buruari larrutu behar zion jarauntsi laidozkoa bazen, Disraelik arrazazko judutasunean gizatasunaren espresio gorena ikusten zuen. "Estaba dispuesto a sostener que el principio semítico "representa todo lo que de espiritual hay en nuestra naturaleza" y que las "vicisitudes de la Historia hallan su solución principal en la raza", que es "la clave de la Historia", pese a la "lengua y la religión", porque "sólo hay algo que hace una raza y ese algo es la sangre", y sólo hay una aristocracia, "la aristocracia de la naturaleza", constituida por "una raza sin mezcla y una organización de primera clase"" (H. A., 115).

Ez gaitu harrituko inperialismo viktoriarraren justifikazio teoriakoan ere arrazismo hau badago oinarrian. Honela dio I. Berlinek Disraeli aipatuz eta komentatuz: "“Todo es la raza, no hay otra verdad”

(...) Fue poseído por la idea de raza y, ciertamente, por la de sus propios orígenes. Denunció la "perniciosa doctrina de los tiempos modernos, la natural igualdad del hombre", la doctrina del cosmopolitismo, de mezclarse con razas "inferiores" (...). – Si la "gran república anglosajona" se permitiera "mezclarse con sus poblaciones negras y de color" declinaría y "probablemente sería reconquistada" por los mismos "aborígenes a quienes han expulsado y que podrían entonces ser sus superiores". Pero esto no sucederá: "es en vano que el hombre intente detener la ley inexorable de la naturaleza que ha decretado que una raza superior nunca será destruida ni absorbida por una inferior" (I. B., 352).

Hona, bada, modernitatearen aurrean herri juduaren asimilazio, h. d., disoluzioa eragiteko bi eredu: judutasunaren mesprezu erretxinarena eta judutasunaren harrokeria apologistarena (praktikan judutasuna abandonatuz). Azkenean postura biek puntu berera daramate: judutasunaren ukora. Disraeli eta Marx, "dos hijos de padres recién emancipados" (I. B.), gaztetan bataiatuak biak eta ez kristau, ez judu egoeran geratuak, identitate komunitarioa galdurik, eta identitate pertsonalaren bila ihalozka.

4. Interpretazioak orain alde batera utzita: a) nazionalistenetako askotxo gutxiengoetatik datorrela, nabarmentzen du I. Berlinek. b) Denok ikusia dugu, bestalde, nola hasieran nazionalistenetako ez gutxi, gaxte abertzale, iraultzaile, etab. izan eta gero, erribera kontrarioan probatu duen fortuna, edo, gaizki aterata, desenkantuaeren lan-keta melankolikoan amaitu duen, beti ere behialako burkideen etsai mingotsenak berak direla.

"Aquellos que nacen en la sólida seguridad de una sociedad asentada y permanecen como miembros totales de ella y la miran como un asilo natural, tienden a poseer un sentido más fuerte de la realidad social, en ver la vida pública con una perspectiva razonablemente justa, sin la necesidad de escapar hacia fantasías políticas o invenciones románticas. Esta tendencia a la idealización es mucho más frecuente entre aquellos que pertenecen a minorías que están en cierto grado excluidas de participación en la vida central de la comunidad. Son capaces de desarrollar ya un exagerado resentimiento o desprecio hacia la mayoría dominante, o también una admiración más que intensa y aun adoración por ella y, algunas veces, una combinación de las dos que conduce tanto a ideas extrañas –nacidas de

sensibilidades sobreexcitadas– como a la distorsión neurótica de los hechos.

Esta situación se advierte con frecuencia en los líderes políticos provenientes de fuera de la sociedad que dirigen o, en todo caso, de sus márgenes, de las fronteras exteriores a ella. La visión que Napoleón tenía de Francia no era la de un francés; Gambetta llega de las fronteras del sur, Stalin fue georgiano, Hitler austriaco, Kipling llegó de la India, De Valera era sólo medio irlandés, Rosenberg llegó de Estonia, Theodor Herzl [sionismo politikoaren fundatzailea] y Jabotinsky [jatorri errusiarreko judu sionista, 1920an Hagana “terroristaren” antolatzailea Palestinan, gero Irguneko komandantea], al igual que Trotsky, de los márgenes asimilados del mundo judío (...). Hugh Trevor-Roper precisamente ha advertido que los nacionalismos más fanáticos aparecen en centros donde las nacionalidades y culturas se mezclan, donde la fricción es más fuerte; por ejemplo, Viena, a la cual podrían añadirse las provincias bálticas que formaron a Herder, el independiente ducado de Saboya en que De Maistre, el padre del chauvinismo francés, nació y creció, o Lorena, en el caso de Barrès o De Gaulle” (I. B., 334-335). Eta segi: Franco galegoa zen, frankista amorratu asko euskalduna, “Cara al sol” himno falangistaren autorea zegamarra...

aa) Ramiro de Maeztu (1875-1936) har daiteke halako euskotar espainolistaren prototipotzat. Funtsean ezaguna da eta ez dago luzatu beharrik: Gasteizen sortua, “98ko Belaunaldiko” idazlea, gaztetan nolabait anarkista/nietzscheista kritiko izatetik espainolismo eta tradizionalismo itxienera birkonbertitua, haren lan literario eta politiko guztia Espainiaren “erregenerazioko” ahalegin etengabeen laburbil daiteke, eta 1899ko *Hacia otra España* eta 1934eko *Defensa de la Hispanidad* kontsidera litezke bere bi obra mugariak. “Antes que nada, ¡soy español!” da bere fede aitortza, eta bere ideiak bere grinak ziren. Borrokalari gogorra izan da beti bere pentsamenduaren alde. “El vasco bravísimo y fuerte” iritzi zion Ruben Dariok, topiko zaharrari jarraituz.

Disraeli bere modura guztiz judua, egiaz izan ozta-ozta bazen judua, Maeztu hori izan ozta-ozta euskotarra guztiz baskoa zela bere modura esan genezake. “De” Maeztu zen, noski, eta eusko jatorri noblekoa uste zuen bere burua. Aita Kuban jaioa zuen, non ere aitona alargunsa aberats bat esposatuz dirua egina baitzuen. Familiako negozioak gaizki joaten hasi zirenean, Ramiro gazteak aitonari laguntzera joan behar izan zuen, hamabost urterekin. Gau batez, euri eraso

batean zaldian zihoala, beltz bati “Gernikako Arbola” kantatzen entzun zion, bizkaitar bati ikasia, eta halakoxe zirrara eragin zion, negarrez egon omen baitzen. Baina, ondasun denak galdu zituztela aparte, Kuban honezkero ez zegoen sinpatia handirik espainolentzat. Maeztuk berak gogoratzen duenez: “Lo que ha sentido el cronista [Maeztu bera] es ese menosprecio; pero no como individuo sino como español. Educado en el menosprecio, por haber vivido en los años decisivos de su vida –de los diez y seis a los veinte– entre cubanos odiadores de España, ha sentido el furioso anhelo de que su patria fuera grande”. Maezturen bizi guztia, ondasunak galdu eta are espainol bezala mesprextatu eta gorrotaturiko gaztearen erreminaren bizitza izango da, beti Espainia handi baten irrikatan, beti alferrik. “Tengo una fe profunda –deklaratzan zuen– en los destinos españoles y en la fuerza de la raza” (“Españolismo joven”, 1899-09-03). Unamunok legez, estreina erregenerazio espainola europartzean, industrian, modernizazioan iragarri izan eta gero, azkenean Espainiaren handitasuna iragan inperialean eta katolizismoan ikusiko du, Gaztelaren mistikan: katolizismoak salbatu behar zuen Espainia, eta Espainiak mundua. “No hay en la Historia Universal obra comparable a la realizada por España”. Bufokeria hauetan bilbotarra bezain negargarria da gasteiztarra; piska bat donostiarra salbatzen da (Baroja). 1928an Primo de Rivera diktadoreak Argentinan enbasadore izendatu zuen, han Zacarías de Vizcarra goztainarekin topo egin baitu, “Hispanidad” kontzeptuaren asmatzailea. Biok izan dira Hispanidadearen apostoluak, gero Toledoko Kardinale Gomárekin. Zacarías de Vizcarra hori, Abadiñoako semea, Maezturen antzeko beste eusko Disraelitxo bat dugu. Apez gaztetan *Cristiñauaren Jaquinbide Laburtua* baten egilea euskaraz, gero katolizismo eta espainolismoaren guruztari sutua, *Vasconia españolísima*-ren autorea, 1939. Ikus haren pentsamendu nazional-katolizistaren perla bat: “la Hispanidad debe cumplir todavía dos brillantes misiones en la Cristiandad, para salvar a la Humanidad en su más terrible crisis: 1.º Debe derrotar al Anticristo [komunismoa, masoneria, etab.] y a toda su corte de judíos (...), 2.º Debe España completar la obra iniciada en Covadonga, Las Navas, Granada y Lepanto, destruyendo completamente la secta de Mahoma y restituyendo al culto católico la catedral de Santa Sofía, en Constantinopla. (...) Porque Santiago y España tienen que cantar un día el Credo de Nicea en la mezquita de Santa Sofía, después de haber rasgado en su pórtico, entre los aplausos de la

Morisma bautizada, los falsos mandamientos de Mahoma” (“El Apóstol Santiago y el mundo hispano”, 1932).

Maeztu, eskuin-eskuindarra, demokraziaren eta Errepublikaren etsai amorratua, Hitleren mireslea, 36ko gerra zibilaren lehen egunetan Madrilen miliziano errepublikarrek atxilotua eta “saca”etako batean (presoen afusilamenduak epaiketarik gabe) asasinatua hil da. Hil aurreko egunetan presolagunak euskal ipuinak eta bere Euskal Herriko haurtzaroko oroipenak kontatuz entretenitzen eta animatzen ei zituen kartzelan (V. Marrero, 1955, 742).

bb) E. Cioran (1911-1995). Denboran eta espazioan hurbilagoko izen batzuk aski ezagun, ezagunegiak ez aipatzeko, Cioranekin geldituko gara. Kasu bezala baino gehiago nolabaiteko prototipo gisa: aberria utzi eta Parisen instalatua (gure ingurukoek Madril aldera jotzen dute), zirkulo literario ilunetako espektro, desilusioaren loratxozain beti, bere marginazioaren sibarita, baina azpian mitrailazko estilo korrosiboko aforista, bere txapitula mitiko pseudobudistik mundua erdeinatzen. Gainera, ez al dugu hain zuzen bere irudiko edo irudinahiko jendeak gure artean kasi benerazio erlijiosoz beneratua, miretsia, predikatua ikusi berriki arte? Desenkantuaren maisuen maisu.

Gure artean militanteak badaude, ekintzaile politikoak adibidez, eta antimilitanteak ere badaude, ordenako jende zuhurra. Eta batez ere sinesgabeengan sinesteko debozio handia dago, gehiengoaren moderaizazio handiarekin uztartuta. Cioranek militantziarentzat destaina besterik ez du ezagutzen; politikarentzat burla besterik ez. Borroka egitea, lan egitea, planak egitea, etorkizuna amestea: absurdo hutsa. Historia absurdoa da. Gizartea eta mundua aldatu guran ahalegintzen direnak, ekibokatuak baino ez, fanatiko hutsak gehienetan. Idealistak ez dira ilusoak baino. Munduari utzi egin behar zaio bere zoroan. Dihoala. Zentzuduna, zogia, ekintza orotik erretiratzea da. Jakintsuari gelditzen zaion jabala eta sosegua, edozer gauza egin edo ezer ez egin berdindela jakitea da. “Existe un placer innegable en saber que lo que se hace no posee ninguna base real, que da lo mismo realizar un acto que no realizarlo”. Labur: ezerk ez du ezer merezi. Bizitzeak ez du merezi, eta suizidioa posible dela pentsatzeak bakarrik bihurtzen du bizitza jasangarri. Ikus F. Savater, *Ensayo sobre Cioran*, 1974.

Cioran apez –pope– ortodoxo errumaniar baten semea zen, Inperio austro-hungariarraren pean jaioa. Hamazazpi urterekin filosofia

ikasten hasi da Unibertsitatean, berehalaxe garaiko filosofia alemanarekin horditua geratu baita (Schopenhauer, Nietzsche, Spengler, Bizi Filosofiak), eta gaztearen entusiasmo gorienarekin sorterriko mugimendu faxistari atxeki zaio, Errumania Handi Berri baten aldeko Guardia Burdinezkoan militatzera sartuz, falange moduko erakunde filonazista eta antisemita, Codreanu “Kapitain” karismatikoak gidatua. Cioran orain Historiaren eta ekintza handiaren mistiko bat da. “La acción como fin en sí misma es el único medio de volver a la vida”, idatzi dio anaiari ekintzaren mitologia faxistaren tonu tipikoan. 1933an nazismoaren garaipena ospatu du Berlinen, non ere momentuan estudiatzeko baitago, eta Parisen halaber 1940ko ekainean, tropa alemanek hiriburu frantsesa okupatu dutenean bera hor bizi baita, literaturari emana, gobernu errumaniarraren bekadun. Gerra bukatu eta Cioran Parisen geratu da (Errumania komunista da). Baina, bere idealak pott egin badute ere, Cioran ez da inoiz “damutu” eta ez du inoiz demokrazia onartu. “Je pense à mes ‘erreurs’ passées, et je ne peux pas les regretter. Ce serait piétiner ma jeunesse; ce que je ne veux à aucun prix. [...] Le mieux que nous puissions faire est d’accepter notre passé; ou alors de ne plus y penser, de le considérer comme mort et bien mort”. Cioranek egin duena da bere idealak, aberria, errumaniera, dena errekaratuta, eta identitate berri bat eraiki, paristar desenkantatu, aberkabe, ideologia guztiekiko immune, idealismo eta utopien kritikiko, eskeptiko totalarena, munduarekin aspertua, seguru asko pose literario soila ez dena nolana ere, hori dena haren gaztetako Schopenhauer eta Nietzscheren ildoan arazorik gabe birregokitzen baita. “Cuando se ha salido –idatzi du– del círculo de errores y de ilusiones en el interior del cual se desarrollan los actos, tomar posición es casi imposible. Se necesita un mínimo de estupidez para todo, para afirmar e incluso para negar”. Munduak bere ametsei uko egin badie, berak munduari berari uko egin nahiko dio, amets guztiekin. Ez du zirkulo literarioetan agertu nahiko, muzin egingo die literatur sariei-eta. Ezkutuan biziko da. Munduak ukatzen duena, horixe maiteko du berak. Lehengo antisemitak orain judu izan nahiko luke, eta judu ezin izatea ei du penarik handiena. Lehengo aktibistak mistikoenganako jaiera kasi gaixoti bat sentitzen du (bere esaera da). Unamuno osoa irakurri du, Santa Teresa Avilakoaren fanatiko bilakatu da (bere esaera, berriro). “España es el único país que quiero (...). Amo el genio fracasado de España”, aitortu dio Alina Diaconuri 1985ean; itsuki maite

duela “esa locura tan particular, inconfundible, propia de España”, Gabriel Liiceanuri 1990ean. Berak Paris urrunetik maite duen Espainia horretan, Franco existitu ere ez dela egin berarentzat urte luze guztiotan, ematen du... Total, diktatura, demokrazia: zer alde dago?

Esan beharrik ez, nazionalista beroa izan eta gero Cioran nazionalismoen arbuizatzaile guztizkoa dela, exilioa existentziaren forma bikaintzat emanez intelektualarentzat. Baina merezi du ohartxo bat nola Cioran, aberri politikoari uko egin eta bere burua aberkabe deklaratzearaz gainera (1946), bere hizkuntzatik ere deliberatuki exiliatu den (1947), honek ez baitu mundua eta munduak maite duena ukatzearen itxurarik izan. Mallarmé errumanierara itzultzen ari zela, bapatean “errebelatu zaio”, dio berak, ez duela merezi inork ezagutzen ez duen hizkuntza batean idaztea, landugabea eta barbaroa, eta aurrerantzean frantsesez bakarrik idaztea erabaki du. Idazle batentzat, idazteko hizkuntzaren hautua (hautua dagoenean), historia baten, jendarte baten, etab., mundu oso baten hautua da. “Cambiar de idioma, para un escritor, es como escribir una carta de amor con un diccionario”, aitortu izan du. Cioranek errumaniera laga eta frantsesa hautatu du. Eta frantsesei frantsesa beraiek baino hobeto idazten duela demostratzea izango da bere enpeinu unamunotarra. “El paso de Cioran a la lengua francesa –idatzi du G. Liiceanuk– y la adopción definitiva de una actitud escéptica, que se producen a finales de los años cuarenta, son consecuencia directa de un ajuste de cuentas interior con sus compromisos de juventud. La expatriación lingüística consolida su ruptura con una parte de sí mismo y su divorcio de toda una época de su vida. Francia, el abandono de la lengua materna, suponen repudiar la vieja identidad y, como él mismo confesará, “liberarse del pasado”” (*E. M. Cioran. Los continentes del insomnio*, 1995, 23-24). Hala ere euskaldun batek ezin du susmoa gorde, errumanierarekin eten hori etena soil-soil ez dela izan iragan faxista handigurrekin... Halatsu adierazten du Liiceanuk ere, Cioranen argitaratzaile errumaniarrak: ““El orgullo de un hombre nacido en una pequeña cultura siempre está herido”. Estas palabras, escritas por Cioran en una de sus obras de juventud, podrán darnos la clave, si no de su obra francesa, sí al menos del personaje que la ha acompañado en la sombra” (35).

Isaiah Berlin eta Hannah Arendt berak, eta Kavafis, Milan Kundera, Edward Said...: hainbat irakurri ditugu, arreta hunkituz, nola-bait mundua galdutakoak. Ezlekuetan errefuxiatuak. Aberria –iragana–

astandu duena “memoriaren deformazio masokista bat nozitzen duen” eria da, aitorrarazten dio Kunderak bere pertsonaietako bat txekiar emigratuari. “Su memoria le odiaba, no hacía más que calumniarle” (*La ignorancia*, 2000, 80).

5. Gure egoera den bezalakoa da, izan. Baina nola interpretatu? Atzo hala gaur berdintsua da substantzialki, nik uste, bitartean badauden diferentzia guztiekin ere. Euskaltzale izatea oraindik ez da “naturala”. “Ero bakartia” izatea da nolabait (*Mitxoleta elektrikoetan koleopteroak*, d/g., 11). Baina Euskadin gaude, eta ez du ematen naturala, Euskadin ez izatea naturala euskaltzale izatea. Beraz, berriro, zein da gure egoera?

Belaunaldi berri bakoitzak begi berriak ekartzen ditu. Guk gure gogoeta egin genuen, gure terminoetan, eta orain termino berrietan egiten da gogoeta hori. Beharbada gaur ezinezkoa irudituko da, baina guretzat erreferentzia inportante bat guztiz positiboa Israel zen. Bai, egun hain erraz gaitzesten den Israel horixe. Euskaltzalea juduarekin identifikatzen zen zalantza gabe (Andima Ibinagabeitia, Nemesio Etxaniz, etab.). Abertzale politikoek begiak Irlandara, edo gero Algeria eta Kubara, itzultzen zituzten bitartean, euskaltzaleok Israelera begiratzen genuen sinpatiaz, eta interesik biziena genuen herri juduaren historian, neurriren batean edo moduren batean bederen haiekin bat eginik.

Jakin aldizkaria sortu eta ja 3. zenbakian (1957) artikulua bat dator “Eberkera eredu”, zeinena eta Iñaki Bastarririkarena hain zuzen: Israel “eredu bikaina euskaldunontzat” — “aberri txikia, baño aberri”. Israeldarrak hizkuntza biziberritzeko eta modu “garbian” modernizatzeko bi ahaleginetan jotzen dira eredutzat. Den-denak juduzaleak ez zirena, jakina da. Jon Mirandek artikulua bat idatzi zuen ironikoa *Egan*-en (3/6, 1960), Vintila Horia errumaniar “judu kristautu” omenaren *Dieu est né en exil* elaberriari Parisen Goncourt saria eman ziotelako kariaz, eta ez zuen ahazten aipatzea autore exiliatu orain demokrata hori lehentxeago bere aberrian filofaxista eta antisemita suharra izana zela (Cioran, Mircea Eliade, Ionesco, etabarren antzera). Euskaltzale “zintzoei” ez zitzairen batere gustatu (K. Mitxelena, Aresti). Aginagak *Egan*-en bertan zakar erasiatu zuen Mirande, eta Mirandek mindurik erantzun zuen. Berehala *Jakin*-en (15, 1961) Dionisio Arruti Arantzazukoak “Erri baten misterioa” artikulua eman zuen, juduen ezezik

(herri txiki handia!) sionismoaren ere defentsa eta antisemitismo tradizionalaren eta bereziki modernoaren salaketa. Aldizkari berean D. Peillenek “Mixteriorik ez da” erantzun zion (17, 1964 — bitarteko urteotan aldizkaria debekatua egon zen!).

Juduen eta Israelen miresle eta maitale minena Imanol Berriatua frantziskotarra izan genuen (Jerusalemen hil zen eta han dago hobiratua); eta Bilboko *Anaitasuna*, interes gehien erakusten zuena juduen hizkuntz politikarekiko. 1967ko uztaileko zenbakian (147, 1) “Eliezer ben Yehuda hebreo izkuntzaren sortzailea” Iñaki Zubeldiarena irakur daiteke lehen orrian (hori “judutarrentzat S. A. G. –oroit zentsura!– euskaldunentzat baiño aundiagoa izan da”); eta hirugarren orrian berriro “Israel edo erri baten bizi-naia” J. M. Torrealdairena. Urriko zenbakian lehen orrian (151, 1) Elortzaren “Israel, Israel da, baiña gu...” konparazio bat Israel eta Euskal Herriaren arteko antz eta antzik ezei buruz, gorazarrezkoa lehenarekin eta kritikoa euskaldunekin. Nazioarteko albisteen ataletan Israel eta Palestinako informazio politikoa ez zen falta izaten noski. Baina 1976ko neguan eta 1977ko udaberrian uholde txiki bat bezala dator artikuluz artikululu. “Euskaldun bi Israelen” hiru orrialdekoa (zk. 328, 25-27) Xabier Kintanarena, berak eta Imanol Berriatuak Israelera ikus eta ikasmin ez egindako bidaiaren berriematea. 332 zenbakitik aurrera, “Israeleko miraria”, “Israeleko judu berriak”, “Israelen nola irakasten den hebraiera”, etab., Imanolek hango hizkuntz politikaren eta pedagogiaren, helduentzako hizkuntz eskolen eta irakasteko metodoen informazio zehaztua eskaintzen du, beti ere Euskal Herrian haien eruditik ikasiko den nahikariz. “Azken hogeita bost urteotan, bi milioi juduk ikasi dute hebraieraz berba egiten”. “Haiek egin ahal izan dutena, zergatik ez dute ahal izango Euskal Herrian euskaraz ez dakitenek ere? Hortarako, nire ustez, guk ere juduen antzera jokatu behar genuke” (zk. 332, 17). Baina ez, ez dugu jokatu juduen antzera... 1980an, berriro, “Euskal Herritik Israelera”, “Zer berri Israelen” (zk. 404), Euskaltzaindiak antolatutako Euskal Herriko 50 lagunek Israelera egindako ikasbidaiaren informazioa ematen da... Nolabait laburtzeko: judu batzuk ginen, baina judu txarrak.

Nolako irakurkera egiten dute oraintxe gazteagoek gure egoerarena? Zeintzuk dira beren erreferentziak? Guk euskal kulturaren agoniaren sentimentua genuen (agoniaren adiera unamunotar agresiboan hein batean); orain Mitxelko Urangak “euskal kultura hilik dago” botatzen digu, hasteko. “Ez dago jada euskal kulturarik, ez dago euskal

kultura gorpuzten duen masarik –ez behintzat zentzu modernoan–; (...) esan dezakegu herri euskalduna mamu bihurtu zaigula, lurrinkorra (...). Ez dago jada euskaldunik, espektroak bilakatu dira”. Bizitza eta heriotzaren artean higitzen diren izakiak dira euskaldunak.

Edonola ere, euskaraz esaten du. Espektro bat mintzo zaigu, hortaz?

Gure nolabaiteko irrealitasunaren sentsazioa euskaltzaleok lehenago ere beti ukan dugu. Egiaz existitu geure artetxoan bakarrik egiten dugu. Bestela, euskaldun jatorrak errealistak dira eta gauza errealogoz arduratzen dira euskara edo literatura eta holakoak baino. Baskoentzat betidanik izan gara noski bitxiak. Beraz, etxetik irten eta autobusean sartu orduko, zure irrealitasuna espazio horretan kasi fisikoki hasten zara sentitzen (egia esateko, goiz honetan eskertu egiten duzu), eta gero berdin, egunkari pilatik zuk erosten duzun bakarrean, lanbideko lagun artean, kafetegian, bibliotekan, igerilekuan. Mozorro bat denok daramagu, baina euskaltzalearena ikustezina da. Euskaltzale zaharrak beti zeukan sentsazioa, bera besteak baino beste espazioren batean zegoela, eta batez ere beste garairen batean. Espaziorik eta denborarik apenas gabeko esfera estraino batean, euskaltzaleen uharte berekia. Baina espektroak ginen sentsaziorik ez genuen aitortuko, horixe ez ote ginen beldur izanik ere... Guri baiestea zegokigun, gure errealitatea, gure errealismoa baiestea, are gure modernitatea bera.

Jakin, modernoak ez ginena, beti jakin dugu. Izan ere ez ginen, azken-azken orduko eta erdizkakoak ez bada (Orixe harrotu egiten zuen moderno ez izateak: klasikoa denbora gabekoa ei da, eternala). Berandu harrapatu gaitu modernitateak. Baina ondo harrapatuak gaitu, harrapatu bagaitu. Eta inpresioa egiten du, euskaltzale gazteek orain modernitatearen kritikaren, are kritikarik posmodernoenaren terminoetan irakurtzen dutela gure egoera. Esaterako, subjektuaren gaia, Urangaren saio honetan bezala azken aldiko saio gehiagotan ere aurkitzen duguna. Modernitateak egin du, eta berak desegin du, subjektu moderno (subjektu ezagutzailea, politikoa, subjektu etiko autonomoa), eta euskalduna ere subjektu bezala, Ernazimentuan hasita. Ordea gaur norbanako “autonomoak” zernola jokatu, protokoloak ezartzen du; oligarkia txiki batek “demokratikoki” manatzen du gehiengo sozialak zer pentsatu, langile masak nola jardun. “Dagoeneko ez dago historia egin dezakeen masarik”; “euskal masak ez du gorputzik,

mamua da”. “Demokrazia ere gorpuztu ez den mamua bilakatu da”, etc. Bigarren adibide bat: biktimak. Edozein sistemak bere biktimak dauzka, onenak ere. Ez dago Botererik Boterearen biktima gabe. Euskal Herria, gutxienez Nafarroaren konkista ezkerreko Botere propio gabe, Botere askorena izan da biktima. Baina Botere modernoak biktimen artean klaseak eta mailak asmatu ditu, batzuk Boterearen euskarri bihurtuz –biktima onak (“bere ofizioa, biktima” entzuten da baten bategatik)–, besteei biktimaren estatusa ukatuz, horiek ere –biktima gaiztoak, “Bestea”–, sistemaren ontasunaren proba gisa baliatzen. Estatuaren interesak erabakitzen du zein den biktima ona eta zein gaiztoa, eta nola Estatu bera –Guztion Ongia– biktima gaiztoen biktima den eta denok defendatu egin behar dugun. “Euskaltzale asko, beraz, bigarren mailakoak dira, eta nola ez, gehienek biktima estatusik ere ez dute lortzen; are gehiago, borrarotzat hartuak dira gehienetan — ez ahaztu, ez gara erakunde armatuaz ari, euskaltzale *terroristetat*z baidiz”. Terrorista baita, hain zuzen, biktima ofizialarekin batera, Botere modernoaren beste asmazioa bere autojustifikaziorako. Protokoloari otzantzen ez zaiona antikonstituzionala da, antidemokratikoa da, intolerante irrazionala da, terrorista da.

Paradoxalki, euskaltzale terrorista horrek bake-baketsuena aitortzen dizu bere burua:

Minbizi soziala naiz,
halaxe ikusten nauzue.
Bestea naiz,
arrotza,
erraietako munstroa (...).
Baina...
ate ezberdina aukeratu ahal izatea baino ez dut nahi,
bidezidor okertuak hartzea,
tximeleta-harrapagailuarekin gozoki-hodei galduak atzitzea
(*Mitxoleta elektrikoetan*, 22).

Modernitatearen kritika Nietzschekin hasi eta etenik gabeko uhola da gaur arte. Hala ere uhin diferenteak bereizten dira eta politikoidelogikoki norabide diferentetakoak ere izan da kritika hori. XX. mendearan hasieran Nietzschearen jarraiko Bizi-filosofiek eskuinera jo zuten, batzuetan faxismoraino. Gerren artean uhin hermeneutikoa

“neutralagoa” izan da: Heidegger nazia bada, Gadamer antinazia izan da, biak kritikoak modernitate razionalistarekin, eta joera hermeneutikoari atxikia bezala ikus genezake, Bigarren Mundu Gerraren ostean batik bat, existentzialismoa, Sartreren kasuan behintzat oldartsuki ezkertiarra. Historiaren filosofia hegeldar edo marxista “esentzialisten” kritiko atergabea izan da Popper. Frankfurteko Eskola neomarxistak (Horkheimer, Adorno, Marcuse) Auschwitz Ilustrazioaren koroe logiko bezala interpretatu du, razionalizazio eta kontrol geroz eta estuagoa bilatu duena beti (gizarte perfektukien administratua Kontzentrazio Zelaia da). Eskola honetan aurkitu du inspirazioa 68ko Maiatz anti-moderno, antiautoritarioak. Orainagoan, Ilustrazio eta modernitatearen gailurtzat preztzen zen marxismo-leninismoak, h. d., Sobiet Batasunak, porrot egin eta gero, modernitatearen kritika berriak agertu dira, “azkeneko garraisia”k. Eta ehun urte pasata, ura bere bidean... Eta Euskal Herrian?

Gure egoera bera hagitz aldatu ez bada, azken saioetako batzuetan nahiko aldatua ikusten dena, egoera horretaz jarduteko tresneria mentala da, hizkera guztia, beti ez erraza (neuretzat bederen). Foucault, Bauman, Agamben. Filosofia, soziologia, psikoanalisi, dena nahasian. Baudrillard, Deleuze, Derrida, Guattari. Lacan asko. Paris asko. Atentzioa ematen du nola autore berri-berriekin elikatzen den gogoeta kritikoa: kritikoa hain zuzen gure egoerarekin eta modernitatearekin aldi berean. Oraindik modernoak eta modernoegiak garela ote da orain problema? Postestrukturalismoa, postleninismoa. Badiou, Zizek. Zizekek dirudi kritika gaztearen “ezinbesteko erreferentzia” (*Larrun* 143, 2), “modako pentsalaria (...). Ezkerreko filosofoen artean nabarmenena” (*Berria* 2010-06-13); argi beltzean tximistargia, beharbada garbi ulergarria baino gehiago ilunkara iradokiorra (neuretzat bederen). Ezin uka, ezkerren isilmortuan bera profeta ozena dela. Eta irekia, ezkerre tradizionalki itxia egon den zenbait arlori buruz. Joseba Zulaikaren iritzian ere: “Euskal errealitatea aztertzeke guztiz lagungarri aurkitzen dut nik Zizeken obra”.

Mitxelko Urangaren irakurlea begi berri eta autore berri horiekin topatuko da ondorengo espektroetan — judu zaharren euskal espektroak mundu berri bati deika.

Joxe Azurmendi